MARTIN PLEŠTIL / 8. 1. 2025

České filmy před sto lety: Chyťte ho!

Herec a režisér Karel Lamač byl v půlce dvacátých let jednou z mála v tuzemsku skutečně respektovaných českých filmových osobností. Už roku 1925 o něm *Český deník* psal jako o umělci, jehož tvorba mu již v tuto chvíli zaručuje čelní místo v dějinách tuzemské kinematografie, zároveň však s příslibem, že jeho potenciál zdaleka není vyčerpán.[1] Lamač byl vnímán jako komplexní autor. Vyzdvihují se jeho technické, estetické, herecké i literární znalosti. Text také zdůrazňuje, že pokud chceme vidět další kvalitní české filmy, je potřeba značný počet financí. Což je úskalí, s nímž se nejen Lamač, ale i řada tehdejších filmových společností s takřka jepičím životem kolikrát marně potýkali, jakkoli se průmysl začal více méně stabilizovat a počet kin rostl, domácí výroba byla stále považována za riskantní odvětví.

Dobový tisk již několik let české filmy náležitě cupoval, v letech 1924 a 1925 však došlo k obratu. Časopis *Film* v srpnu 1925 publikoval článek s názvem *Nová éra českého filmu*.[2] V něm vyzdvihuje vzestupnou a nenáhodnou tendenci lokální tvorby, jež technicky i vypravěčsky dosahuje dosavadního vrcholu. Mezi jmenovanými tituly byla i dynamická veselohra *Chyťte ho!*, někdy uváděna i s doplňujícím názvem *Lupič nešika*. Film, který režíroval a v němž hlavní roli hrál právě Karel Lamač, vznikl pod hlavičkou společnosti AB a distribuce se ujala společnost Gloriafilm. Premiéra *Chyťte ho!* 1. ledna 1925 byla tematicky inzerována jako výborná novoroční veselohra.[3] Představuje v mnoha rovinách podnětný průsečík mezi věčnou otázkou, nakolik se mají české filmy podobat těm zahraničním a nakolik mají spoléhat na lokální svébytnost.

Oddanost novému umění

Scenárista a klíčový Lamačův spolupracovník Václav Wasserman ve svých vzpomínkách potvrzuje rostoucí zájem publika o české filmy a vyzdvihuje *Bílý ráj* (1924), kterému

nikdo z distributorů a kinařů nevěřil.[4] Postprodukci a premiérovou kopii (premiéra 1. srpna 1924) dle něj do cíle dotáhlo jen heroické a takřka sebedestruktivní Lamačovo snažení. Pojednává o pravděpodobně nejvytíženějším herci a filmaři té doby – Lamač pravidelně pracoval i v zahraničí – jako o zapáleném, cílevědomém a především nezlomném umělci. Lamačův oddaný vztah ke kinematografii potvrzuje i jeho útlá publikace *Jak se píše filmové libreto* z roku 1921, v němž dal dohromady několik základních technikálií i odborných pouček, ať už odpozorovaných, či z vlastní zkušenosti, přičemž několik aspektů ukazuje na scénáři *Drvoštěpa* (1922), který je jeho prvním dochovaným režijně samostatným projektem.

Pro Lamače bylo signifikantní osvojení si hollywoodského stylu. Tvořil dramaticky sevřené vyprávění odvíjející se od kauzalit, střihovou skladbu podmínil plynulé kontinuitě, střídání velikostí záběrů jasně následuje „griffithovský“ vzor. Na prvním místě byl semknutý dramatický tvar. Další kontinuitou v jeho němé tvorbě je kriminální motiv, který sdílel i s několika dalšími tvůrci, z nichž někteří – například Martin Frič či Přemysl Pražský – s ním pracovali i ve třicátých letech. Lamačova tvorba se však dobové produkci vymyká. Takto pečlivé následování amerických vzorců bylo výjimkou. V té době dominovaly epizodické a cyklické narativy.

Chyťte ho! je jednoznačnou tvůrčí kontinuitou. Zakázku na jeho výrobu Lamač získal díky úspěchu *Bílého ráje*, který se podařilo do mezinárodní distribuce prodat UFA. Ještě tentýž rok, přičemž do jeho konce zbývaly čtyři měsíce, stihl film vyrobit. Bylo to vůbec poprvé, kdy se k produkci sešla takřka legendární „silná čtyřka“ ve složení režie a hlavní mužská role Lamač, hlavní ženská role Anny Ondráková, kameraman Otto Heller a spoluscenárista Václav Wasserman. Prvorepublikový filmový průmysl byl postaven především na osobních vazbách a přátelských kruzích konkrétních „tvůrčích skupin“. Lamač s každým jmenovaným rozvinul plodné tuzemské i zahraniční spolupráce.

Vypravěčská cílevědomost

Veselohru Wasserman ve vzpomínkách popsal jako variaci grotesek Harolda Lloyda. Lamač už se dříve jako herec objevil například v komediích Karla Antona, který se snažil o kontinuální výrobu groteskních seriálů, sám s Anny Ondrákovou realizoval situační *Gilly poprvé v Praze* (1920), kde dle dochovaných fragmentů explicitně citoval

a napodoboval Charlieho Chaplina a varioval proslulé keystonské strážníky. Honičky byly neoddělitelnou součástí (nejen) americké grotesky a dynamická akce provázaná s překvapivými interakcemi s prostředím byla hlavním zdrojem humoru. *Chyťte ho!* tak sází na stejnou a již několik let prověřenou formuli.

Film předkládá přímočarý a jednoduchý příběh muže, který se při návratu z flámu se svými kumpány vsadí, že k sobě domů dorazí i se zavázanýma očima. Mimoděk se zaplete k bandě lupičů a než se naděje, vykrádá dům zámožného muže a jeho chráněnkyně, při čemž je přistižen. Druhý den se tak nese ve znamená útěku před policií a snahy o vyřešení situace, zatímco se na něj valí jedna krkolomná a absurdní situace za druhou. Jde o důvtipnou komedii vypointovaných omylů a záměn. Snímek popírá svou lokálnost. Postavy nesou americká jména, ústřední padouch má z dnešního pohledu odsouzeníhodné „blackface“ líčení, lokace jsou maximálně univerzální a film se celkově snaží o co možná nejvyšší kosmopolitní dojem.

Atributy tvorby Harrolda Lloyda se propisují především do charakteristiky protagonisty. Johnny je obětí vnějších situací. Jen velmi zřídka jedná proaktivně on. Jeho pravou identitu chráněnkyni Lilly, jež v něm našla zalíbení, odhalí jeho přátelé. Johnny se zkrátka snaží adaptovat i na ty nejkrkolomnější situace, od čehož se jednotlivé gagy odvíjejí. Když už vezme osud sebe i jiných do svých rukou, ihned je polapen. Vrcholnou závěrečnou sekvenci paradoxně tráví přivázaný k závoře, přičemž jej před padouchy osvobodí příběhu dosavadně nezúčastněný železničář. Vrcholnou silou, jež v závěru pomůže vysvobodit Lilly ze spárů lupičů, jsou policisté. S nimi se Johnny „pouze sveze“.

To je zcela odlišné schéma v porovnání například s *Drvoštěpem*, v němž Lamačův protagonista přejímá roli spasitele a hrdiny. Cílevědomá práce s ústřední postavou ještě více podtrhuje Lamačovu pečlivou práci se zahraničními vzorci. Strhující je pak především práce s vrstvením a propojováním jednotlivých gagů a také s obrazovým rámem. Kompozice kontrastně kombinují využití jak hloubky prostoru, tak plošší a spíše dvoudimenziální možnosti pohybu. Pozice kamery je vždy odvozená od možností vizuálního gagu. Lamač s Hellerem si moc dobře uvědomují důležitost úhlu pohledu a propletení s akcí.

Ve filmu se velmi úsporně a důmyslně pracuje se všemi rozvrženými motivy i rekvizitami. Každá z věcí dojde k zúročení. Komedie omylů a náhod tak díky tomu působí organicky a chytře, jako naprosto přesně dirigovaný chaos. Rytmus a tempo vyprávění se stupňují společně s tím, do jakých šlamastyk se protagonista zaplétá. Postupně gradující tempo vrcholí paralelně střiženou sekvencí, v níž sledujeme s gaunery zápolící Lilly a na závoře přivázaného Johnnyho. Lilly totiž nečeká na potenciálního zachránce a snaží se ze zajetí uniknout sama.

Honičky a hrdinovo zmatené pochodování městem se zavázanýma očima, jež jsou opěrnými body komediální konstrukce, jsou fluidně natočeny v reálech. Lamač k inscenování a gagům využívá vše od pouličních keříků přes výlohu vetešnictví po telefonní budku. Samozřejmostí je i variace „keystonských“ dostihů s policií. Zatímco policie je v první části zesměšněná, v závěru je právě její sbor vykonavatelem spravedlnosti. Lamačův přístup ke grotesce či hollywoodským žánrům obecně je tak do značné míry srovnatelný třeba s poetikou Oldřicha Lipského. Nejde jim o vysmívání se zahraničním vzorům. Snaží se o vlastní a s nadhledem pojatou interpretaci.

Těžko se zavděčit

Jakkoli ohlasy v tisku povětšinou chválily Lamačovo mistrovství, před kamerou i za kamerou, podnětné je především to, jakým způsobem o filmu média referovala právě v otázce českého filmu. Servítky si nebere deník *Právo lidu*.[5] Ten pokus o americký šlágr označuje za absolutní selhání, jež je pouhým stínem vycizelovaných předobrazů. Text volá po tom, aby české filmy byly ryze české, jelikož svou dramatičností nikdy nedosáhnou světovosti. Listu nejvíce vadí právě ona hra na něco amerického, popírající lokální kořeny.

Stejně kriticky snahy o nápodobu hodnotí i tradičně ostré *Lidové noviny*, v nichž již dříve nevybíravé texty o tuzemské kinematografii publikovali i bratři Čapkové. Deník oceňuje technickou zdatnost, již chápe jako krok kupředu. Opět zmiňuje tristní stav českého filmu a vyzývá k tomu, abychom opustili od internacionálních námětů. Do světa se totiž dá údajně prorazit i s ryze českými náměty a provedeními.[6] Jakkoli Lamač už dříve ve svých filmech využíval zahraniční vzorce, autor textu J. Sheriff mu tuto skutečnost vyčítá poprvé. Těžko říct, zda je to kvůli tomu, že *Chyťte ho!* byl cíleně propagován jako zahraniční dobrodružství.

Vypadá to totiž, že většině kritiků nevadí zahraniční narativní a stylistické vzorce, jako spíš skutečnost, že námět postrádá lokální charakter. *Lidové noviny* k filmu po lednové premiéře vydaly ještě jeden text.[7] Ten film označuje za trapný a humorem zastaralý pokus, který Prahu zostuzuje. Autorovi textu vadí i amorálnost některých postav a skutečnost, že se ve světě snažíme prezentovat gagem, v němž opilý Lamač bloudí Pražským hradem. Označuje film za nevkusný. Zároveň v závěru připouští, že důkladným vystříháním a zlepšením mohlo jít o dobrou nenáročnou veselohru, o kterou by se čeští filmaři měli pokoušet. Paradoxně však inspiraci americkou kinematografií vůbec neproblematizuje.

Deník *Večer* oproti tomu dílo mohutně chválí a označuje jej za sensační komedii.[8] Tvůrci prý velmi dobře odpozorovali americké komedie, a to dokonce tak dobře, že můžeme říci: nač kupovat americké filmy, máme-li doma české zboží tohoto druhu? Mnohdy protichůdná dobová reflexe je minimálně stejně zajímavá jako samotný film. Karel Lamač se posléze paradoxně vrhl do ryze českých námětů. Nadcházející rok realizoval adaptace *Lucerny* a *Dobrého vojáka Švejka*, s Theodorem Pištěkem natočil dramatizaci osudů Karla Havlíčka Borovského a veselohru na základě lokální divadelní hry *Hraběnka z Podskalí*.

Chyťte ho! je dodnes pozoruhodným úkazem a ztělesněním určitého dobového dogmatu. Svědčí o neustálém hledání té pravé podoby českého filmu, především stran publika. Z některých dobových inzercí a programů kin víme, že se stále promítal i ve třicátých letech.[9] Jakkoli dnes stojí trochu ve stínu Lamačových vrcholných děl, plně podtrhuje jeho autorskou cílevědomost a snahu o internacionální poetiku.

Chyťte ho! (Československo, 1924), režie: Karel Lamač, scénář: Karel Lamač, Václav Wasserman, kamera: Otto Heller, hrají: Karel Lamač, Anny Ondráková, Theodor Pištěk, Antonie Nedošinská, Martin Frič, Bedřich Veverka, Vladimír Majer, Jan W. Speerger a další. AB, 36 min.

Použitá literatura:

L. Marek, Lamač Karel 1897–1952. *Iluminace* 32, 2020, č. 1, s. 135–138.

R. D. Kokeš, Česká kinematografie jako regionální poetika. Otázky kontinuity a počátky studiové produkce. *Iluminace* 32, 2020, č. 3, 5–40.

Václav Wasserman a Rudolf Mader, *Václav Wasserman vypráví o starých českých filmařích*. Praha: Orbis 1958.

Jiří Horníček, *Gustav Machatý – Touha dělat film*. Brno: Host 2011.

Jaroslav Brož a Myrtil Frída, *Historie československého filmu v obrazech 1898–1930*. Praha: Orbis 1959.

Poznámky:

[1] *Český deník*, 10. 2. 1925, č. 40, s. 5.

[2] *Film: Orgán Svazu kinematogr. industrie ČSR v Praze*, 1. 8. 1925, č. 8, s. 1.

[3] *Zpravodaj Zemského svazu kinematografů v Čechách*. Praha: Zemský svaz kinematografů v Čechách, 1. 12. 1924, č. 15, s. 7.

[4] Václav Wasserman a Rudolf Mader, *Václav Wasserman vypráví o starých českých filmařích*. Praha: Orbis 1958, s. 249.

[5] *Právo lidu: časopis hájící zájmy dělníků, maloživnostníků a rolníků*, 25. 10. 1924, č. 247, s. 2.

[6] *Lidové noviny*, 31. 10. 1924, č. 548, s. 3.

[7] *Lidové noviny*, 7. 1. 1925, č. 11, s. 3.

[8] *Večer: lidový deník*, 25. 10. 1924, č. 246, s. 6.

[9] *Český Lloyd*, 31. 1. 1931, č. 9, s. 2, *Moravský deník* 21. 4. 1933, č. 94, s. 2, *Národní osvobození*, 31. 10. 1930, č. 300, s. 8.